

SİYASİ MÜCADELE EKSENİNDE ERZİNCAN’DA FAALİYET GÖSTEREN DERNEKLER (1941-1960)

THE ASSOCIATIONS THAT WERE ACTIVE ON THE AXIS OF POLITICAL STRUGGLE IN ERZİNCAN (1941-1960)

Erdem YAVUZ¹

ÖZET: Türk siyasi tarihinde modern anlamda sivil toplum kuruluşlarının doğuşu, II. Meşrutiyet Dönemi’nde 16 Ağustos 1909 tarihinde kabul edilen Cemiyetler Kanunu ile olmuştur. Cemiyetler Kanunu ile cemiyet kurma hakkı yasal hale getirilmiş ve bu dönemde farklı amaçlarla pek çok cemiyet kurulmuştur.

Osmanlı’dan Cumhuriyet’e intikal eden dernekler, 1923, 1925, 1927 ve 1938 yıllarında Cemiyetler Kanunu üzerinde yapılan değişikliklerle sıkı denetim altına alınmıştır. 1946’da kanunda yapılan değişiklikle dernek özgürlüğü sağlanmış ve çok partili hayata geçişe zemin hazırlanmıştır. Bu durum toplumun her kesiminde derneklere olan ilginin artmasında ve benimsenmesinde etkili olmuştur.

Bu çalışmanın amacı; tek parti ve çok parti döneminde Erzincan’da faaliyet gösteren dernekleri açıklamak ve her iki dönemi mukayese etmektir. Çalışmada derneklerin kuruluş amaçları ve çalışma alanları ile derneklere görev yapanlar hakkında bilgi verilerek, dönemin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik şartları ortaya konulmuştur. Özellikle çok partili hayata geçişle birlikte siyaset-dernek ilişkisi ve Erzincan’daki siyasi mücadelenin dernekler üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Cemiyetler Kanunu, Dernekler, Siyaset, CHP, DP, Erzincan.

ABSTRACT: The birth of non-governmental organizations in Turkish political history in modern sense occurred with the approval of Law of Associations on August 16, 1909 during the Constitutional Period II. With the Law of Associations, the right to establish associations was legitimized, and many associations were established for various purposes during this period.

The associations that were transferred to the Republic from the Ottoman State were taken under strict control with the amendments made in the Law of Associations in 1923, 1925, 1927 and 1938. The amendment in 1946 ensured freedom for associations, and the ground was prepared for the transition to multi-party life. This situation had been influential in the increase of the interest in associations and in their adoption in every part of the society.

The purpose of this study is to explain the associations that were active in Erzincan during the single-party and multi-party system, and compare these two periods. Information has been provided on the establishment purposes and working areas of the associations and on the people who were employed in them; and the political, social, cultural and economic conditions of these periods have been revealed in the study. Especially the relation between politics and associations with the transition to multi-party life and its influences on the political struggle in Erzincan have been determined.

Keywords: Law of Associations, Associations, Politics, CHP, DP, Erzincan.

¹ Erzincan Üniversitesi, EğitimFakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, eyavuz@erzincan.edu.tr

GİRİŞ

Cemiyet, “*Fertlerin müşterek bir gayenin takibi için bir araya gelmesidir ki, her fert içtimai gayenin gerçekleşmesine çalışmakla beraber aynı zamanda kendi gayesi için de çalışmış olur.*” şeklinde tarif edilmektedir². Osmanlı’da Tanzimat’a kadar “cemiyet” mahiyeti taşıyan kişi toplulukları arasında loncalar, tarikatlar ve gayrimüslimlerin dini ve idari görevlerini üstlenen kişilerin önderliğinde kurulan sivil toplum unsurları gelmektedir³. Lonca ve tarikatlar dışında, mali ihtiyaçlarının vakıflar tarafından karşılandığı, fütüvvet birliklerinin ve çeşitli tarikatlardan ayrılan toplulukların, örgütlenme ihtiyacını karşıladığı görülmektedir. Bu topluluklar, çoğunlukla siyasi bir amaç için bir araya gelmiş, ayaklanan veya ayaklanmayı tasarlayan topluluklar olarak görülmüştür. Nitekim Celali ve sufte (softa) ayaklanmalarında, asilerin meydana getirdiği topluluğa “cemiyet” denebilmektedir. Patrona Halil isyanı ile II. Mahmut dönemi arasındaki yüzyıl içinde “cemiyet” kelimesi ayrı bir anlam kazanmıştır. Tanzimat’tan kısa bir süre önce, Osmanlı’da siyasi ve siyasi amaç haricinde sürekli kişi toplulukları kurmak, aidat toplayıp üye kaydetmek, yavaş yavaş yerleşmeye başlamıştır⁴.

Cemiyetlerle ilgili olarak ilk yasal düzenlemeler 3 Ağustos 1325 (1909) tarihli Cemiyetler Kanunu ile olmuştur. Dönemin şartlarına göre oldukça özgürlükçü olan 19 maddelik bu kanun, 1901 tarihli Fransız Cemiyetler Kanunu’ndan esinlenmiştir. II. Meşrutiyet döneminde, 16 Ağustos 1909 (3 Ağustos 1325) tarihinde Cemiyetler Kanunu uygulamaya konulmuştur⁵. Cemiyetler Kanunu’nun 1. maddesinde⁶ cemiyet, “*Eşhas-ı müteaddide tarafından malumat veya mesailerini suret-i daimede bi’t-tevhid mukaseme-i ribhten gayri bir maksatla teşkil edilen heyettir.*” şeklinde tarif edilmiştir. Buna göre cemiyetin, kazanç paylaşmaktan başka bir maksatla ikiden fazla şahsın bilgilerini ve faaliyetlerini devamlı bir şekilde birleştirmek suretiyle vücuda geleceği vurgulanmıştır.

Cemiyetler Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle birlikte siyasal, sosyal, kültürel cemiyetler başta olmak üzere ayrılıkçı ve mason locaları gibi kuruluşların sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır. Bu bağlamda parti hüviyeti taşıyan, siyasal amaçlı kurulmuş olmakla beraber asla iktidarı ele geçirmek gibi bir amaç taşımayan cemiyetler de kurulmuştur. Bunların sayısı sınırlı olmakla beraber Meşrutiyet’in siyasal yapısında önemli rolleri olmuştur. Osmanlı’nın siyasi hayatında önemli etkisi olan Mason Locaları ile İttihat ve Terakki ve onun uzantısı olan Türk Ocağı gibi cemiyetler buna örnek olarak verilebilir. Bunun yanında Rumeli’de, Doğu illeri ve Arap ülkelerinde edebiyat ve sosyal amaçlı kurulmuş olmakla birlikte aslında tamamen siyasal içerikli kurulmuş olan “ayrılıkçı cemiyetler” de vardır. Bununla birlikte gazete ilanları ile kurulan cemiyetler de mevcuttur. Askerler, çeşitli meslek grupları, öğrenciler, işçiler vb. gibi pek çok grubun cemiyet kurma faaliyetleri neticesinde sivil toplumun modernleşmesi de başlamıştır. II. Meşrutiyet’te cemiyetler; mason locaları, çeşitli sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal ve milliyetçi cemiyetler ve ayrılıkçı cemiyetler olmak üzere üç grupta toplanmıştır⁷.

Osmanlı’dan Cumhuriyet’e intikal eden derneklerin nasıl teşekkül edeceği konusu Türk Medeni Kanunu’nun ilgili maddelerinde açıklanmıştır. Buna göre ilmi, bedii, hayri dernekler; tüzüklerinde dernek olarak kurulmak isteklerini açığa vurdukları takdirde tüzel kişilik kazanmış

² Ferit H. Saymen, *Türk Medeni Hukuku*, C. II (Şahsın Hukuku), Kenan Matbaası, İstanbul 1948, s. 303.

³ Halil Cin, Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, C. II, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1989, s. 51.

⁴ Hüseyin Hâtemi, *Medeni Hukuk Tüzelkişileri*, C. I, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1979, s. 177-196.

⁵ Suat Ballar, *Türk Dernekler Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2006, s. 5.

⁶ Cemiyetler Kanunu maddeleri için bkz. *Düster*, “Cemiyetler Kanunu”, C. I., 10 Temmuz 1324- 29 Teşrinievvel 1325 (Tertib-i Sani) Tertib 2, Matbaa-ı Osmaniye, Dersaadet (İstanbul) 1329, s. 604-608.

⁷ Tanık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, Genişletilmiş 3. Baskı, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 400.

Siyasi Mücadele Ekseninde Erzincan'da Faaliyet Gösteren Dernekler (1941-1960)

olur⁸. Dernek, bir üst kavram olup, ideal amaç güden insan topluluğu biçimindeki tüm tüzel kişileri bünyesinde toplar⁹. Hızla değişen ve gelişen toplumda, insanlar eş görüşlere ve eş çıkarılara sahip insanlarla bir arada olmak istemişlerdir. Çünkü toplumda kişinin uğraşmak zorunda kaldığı problemler her geçen gün çoğalmıştır. Kişi de bu büyük sorunları çözebilmek için dayanışma ihtiyacı eğilimine girmiş ve dolayısıyla toplumsal koşulların yarattığı bir zorunluluk sonucu dernekler kurulmaya başlanmıştır. Netice olarak dernekleşme toplumsal sistemin bünyesinden doğan bir tepki olarak belirir. Buradaki tepkiden kasıt, toplumdaki siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelere ayak uyduramayan ya da gerisinde kalan bir yapıya olan karşıtlıktır. İşte dernekler bunun bir sonucu olarak doğmuşlardır¹⁰.

Dernekler, 15 Ekim 1923 tarih ve 325 sayılı ile 20 Aralık 1923 tarih ve 387 sayılı yasalarla sıkı denetim altına alınmıştır. "Takrir-i Sükûn Kanunu", 1925 yılından itibaren derneklerin faaliyetlerini zorlaştıran ve hatta imkânsız kılan bir atmosfer oluşturmuştur. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın (CHF)'nin dernekler üzerindeki denetim çabası, 1927 yılındaki büyük Kongre'de kabul edilen yeni tüzüğün 40. maddesi, CHF'ye, dernek yönetimine doğrudan müdahale etme hakkı vermiş, dernekler bir anlamda CHF yönetiminin hizmetine sokulmuştur. 16 Haziran 1938 tarih ve 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu yürürlüğe konularak otoriter sistem benimsenmiştir. 5 Haziran 1946 tarih ve 4919 sayılı kanunda yapılan değişiklikle, dernek özgürlüğü ve kuruluş serbestliği sistemini öngören bir yasa biçimine dönüştürülmüştür¹¹. 1946-60 yılları arasında Türkiye siyasi parti özgürlüğü açısından ilk ciddi deneyimini yaşamıştır. 27 Mayıs 1960'tan sonra çıkarılan geçici anayasada, derneklerle ilgili hükümler aynen korunmuş, 1961 Anayasası'nın 28. ve 29. maddeleri ile dernek kurma özgürlüğü genişletilmiştir¹². 22 Kasım 1972 tarihinde 1630 sayılı Cemiyetler Kanunu kaldırılarak, yerine yeni Dernekler Kanunu kabul edilmiştir¹³. 7 Ekim 1983 tarihinde 2908 sayılı Dernekler Kanunu¹⁴ kabul edilmiş, 1995 ve 2001 yıllarında Anayasanın ilgili maddeleri değiştirilerek derneklerle ilgili iyileştirmeler yapılmıştır. 4 Kasım 2004 tarihli ve 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun¹⁵ kabul edilmesiyle birlikte dernekler mevzuatı¹⁶ son şeklini almıştır.

1. Tek Parti Döneminde Erzincan'da Faaliyet Gösteren Dernekler

Milli Mücadele Dönemi'nde Erzincan'da birçok cemiyetin faaliyet içerisinde olduğu bilinmektedir. Bu dönemde öne çıkan en önemli cemiyetler, Erzincan Mudâfâa-i Hukuk Cemiyeti ile Erzincan Kadınları Mudâfâa-i Vatan Cemiyeti'dir¹⁷. Bu cemiyetler, Milli Mücadele'nin başlamasıyla birlikte Erzincan'da görülen milli uyanışın bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra kurulan derneklerin, çoğunlukla toplumsal işlerde faaliyet göstermek için kurulduğunu söylemek mümkündür. Dernekler, faaliyet alanları içerisinde hedefleri doğrultusunda çalıştıkça toplumsal değişimi de başlatmışlardır. Türk Tarihi Tedkik

⁸ Lütfü Dalamanlı, vd, *İlmi ve Kazâi İçtihatlarla Açıklamalı Türk Medeni Kanunu*, C. I, Kazancı Matbaası, İstanbul 1991, s. 527.

⁹ Aydın Zevkliler, *Medeni Hukuk*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2000, s. 575, 576.

¹⁰ Ahmet N. Yücekök, *Türkiye'de Dernek Gelişimleri*, Sevinç Matbaası, Ankara 1972, s. 3.

¹¹ Suat Ballar, *Türk Dernekler Hukuku*, s. 6,7; Esat Öz, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1992, s.192,194.

¹² Fikret Tokgöz, "Dernekler", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. II., İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 366-386.

¹³ *Resmi Gazete*, 2 Aralık 1972, Sayı: 14379.

¹⁴ *Resmi Gazete*, 7 Ekim 1983, Sayı: 18184.

¹⁵ *Resmi Gazete*, 23 Kasım 2004, Sayı: 25649.

¹⁶ Geniş bilgi için bkz. Selami Sazıl vd., *Son Değişikliklerle Dernekler Mevzuatı*, 3. Baskı, Beyaz Matbaa, Ankara 2006.

¹⁷ Milli Mücadele Dönemi'nde Erzincan'da faaliyet gösteren cemiyetler hakkında geniş bilgi için bkz. Hüseyin Bulut, *Milli Mücadelede Erzincan*, Erzincan Belediyesi Yayınları No:10, Aydoğdu Ofset, Ankara 1997.

Cemiyeti, Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Halkevleri gibi dernekler alanlarında önemli sayılabilecek çalışmalar yapmışlardır¹⁸.

Bu bağlamda Erzincan'da 1931 yılına kadar faaliyette olan Türk Ocağı'nın ve 1933'de açılan Halkevi'nin sivil toplum kuruluşu olarak önemli bir boşluğu doldurduğunu belirtmek gerekir. Türk Ocağı maddi imkânsızlıklar yüzünden sadece tabeladan ibaret bir görüntü vermesine rağmen Halkevi, şehrin eğitim, kültür, sağlık ve sosyal hayatına önemli katkılar sağlamıştır. Halkevi aracılığıyla, ülke genelinde olduğu gibi, Erzincan'da da Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte yeni rejimi ve inkılabları halka anlatarak düzenli bir şekilde bilgi verilmesi de amaçlanmıştır¹⁹.

Erzincan'da faaliyet içerisinde olan derneklerle ilgili ilk kayıtlara 1940'lı yıllarda ulaşılmaktadır. Tarihi süreç içerisinde ülkedeki mevcut siyasi şartlar gereği gelişen ve olgunlaşan bazı derneklerin şubeleri, 1941'den itibaren Erzincan'da da açılarak faaliyetlerine başlamışlardır. Bu dernekler; Hava Kurumu, Kızılay, Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) ve Yardım Sevenler Derneği'dir.

1944 yılı itibarıyla Erzincan ve ilçelerinde faaliyet içerisinde bulunan dernekler ile bunların yönetici ve üyeleri şu şekildedir²⁰:

Tablo 1: Erzincan'da Faaliyet Gösteren Dernek ve Yöneticileri

Derneğin Adı	Merkez veya Şube Olduğu	Hangi Tarihte Kurulduğu	İdare Heyeti Başkan ve Azaları
Hava Kurumu	Erzincan Şubesi	1941	Başkan: Salim Ataman Başkan Vekili: Siret Aktan Aza: Ahmet Ergene Aza: Fahri Ayaz Aza: M. Ali Pamir Aza: Hakkı Unuvar Aza: Hikmet Kiliçer Aza: Dursun Malatyalı Aza: İbrahim Kolak
Yardım Sevenler	Erzincan	1941	Başkan: Semihe Argun Aza: Hatice Ataman Aza: Perihan Köksal Aza: Bediriye Altunterim Aza: Hatice Til
Kızılay	Erzincan	1942	Başkan: Dr. Naci Kaşiray İkinci Başkan: Zeki Çağlı Veznedar: Diş Hekimi Asım Bezirci Muhasip: Turgut Nalcıoğlu Kâtip: Ahmet Demirer
Kızılay	Erzincan	-	Başkan: Turgut Nalcıoğlu Aza: İbrahim Kocatürk Aza: Kadir Savaş Aza: Zeki Çağlı Aza: Yaşar Aydoğan
Çocuk Esirgeme	Erzincan	-	Başkan: Sorgu Hâkimi Nihat Bilikser

¹⁸ Fikret Tokgöz, "Dernekler", *CDTA*, s. 366-386.

¹⁹ Erdem Yavuz, "Erzincan'da İdari ve Siyasi Hayat (1923-1960)", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2012, s. 123-127.

²⁰ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)* 490.01.596.59.4.4.5.

Siyasi Mücadele Ekseninde Erzincan'da Faaliyet Gösteren Dernekler (1941-1960)

			Başkan Vekili: Şefika Akan Aza: Ruhi Tuncer Aza: Abdurrahman Tüfenkçioğlu Aza: Zuhâl Özyurt Aza: Sıtkı Mutmen Aza: Vehbi Köksal
Kızılay	Tercan	-	Başkan: Hamdi Dumlu Aza: Ziraat Bankası Müdürü Emin Eren Aza: Şeref Erdem Aza: Emrullah Işık Aza: Faruk Ezertürk Aza: Şinasi Özyurt
Hava Kurumu	Tercan	-	Başkan: Ziraat Bankası Müdürü Emin Eren Aza: Durak Gökçe Aza: Nazım Akalın Aza: Turgut Barlas Aza: Muhittin Gürel
Çocuk Esirgeme	Tercan	-	Başkan: Muhittin Gürel Aza: Hamdi Dumlu Aza: Saime Demirtepe
Hava Kurumu	İliç	-	Başkan: Nüfus Memuru Ömer Özkan Aza: Rifat Şener Aza: Osman Torun Aza: Mustafa Cebeci Aza: Hacı Tiryaki Aza: Ali Demirel Aza: Mehmet Karadayı Aza: Ahmet Zobi
Kızılay	İliç	-	Başkan: Ali Demirel Aza: Yusuf Şahin Aza: Mehmet Karadayı Aza: Rifat Şahsuvaroğlu Aza: Osman Torun
Hava Kurumu	Kemaliye	-	Başkan: Etem Kiliç Aza: Faruk Özdemir Aza: Hamit Çakmakçı Aza: İsmail Haznedar Aza: Cemil Özgül
Kızılay	Kemaliye	-	Başkan: İsmail Haznedar Aza: Turgut Ünsal Aza: Tevfik Oğuz Aza: Halil Sevgi
Çocuk Esirgeme	Kemaliye	-	Başkan: Derviş Oğuz Aza: Ahmet Erdoğu Aza: Hüseyin Güven
Hava Kurumu	Kemah	-	Başkan: Cemil Eryurt Aza: Hulusi Selçuk Aza: Mehmet Altunay Aza: Mehmet Ali Gürer Aza: Mustafa Sakaoğlu Aza: Hamdi Songur Aza: Tefik Baykara Aza: Hasan Benice Aza: Bayram İlter Aza: İsmail Gürses
Kızılay	Kemah	-	Başkan: Mustafa Sakaoğlu Aza: Celal Sağıroğlu Aza: Hasan Benice Aza: Ali Işıldar

			Aza: Rıza Baykara Aza: Sabri Coşkun
Çocuk Esirgeme	Kemah	-	Başkan: Fikri Erol Aza: Kâmil Gürkan Aza: Ali Işıldar Aza: Sabri Coşkun
Yetim Çocukları Himaye Cemiyeti	Kemah	-	Başkan: Hulusi Selçuk Aza: Orhan Yılmaz Aza: Dursun Ayyıldız Aza: Rıza Baykara Aza: Hasan Benice Aza: Ali Işıldar Aza: Ali Ünsal
Hava Kurumu	Refahiye	-	Başkan: İhsan Uluer Başkan Vekili: İdris Işık Aza: Hamdi Yılmaz Aza: Muharrem Engin Aza: Fehmi Günlük Aza: Ali Rıza Gülşen Aza: Mahmut Yıldırım Aza: Şükrü Şengül Aza: İbrahim Özel Aza: Kâmil Ünsal Aza: Zamir Turgay Aza: Cemal Işık Aza: Şevket Alaçat
Kızılay	Refahiye	-	Başkan: Mahmut Nedim Başkan Vekili: B. Yıldırım Aza: Yahya Yıldırım Aza: Hüseyin Taştemel Aza: Fehmi Günlük Aza: Talha Köprücü Aza: Ziya Gülan Aza: Kâmil Ünsal Aza: Mehmet Ali Akın
Çocuk Esirgeme	Refahiye	-	Başkan: Reşat Çoldur Aza: Hüseyin Taştemel Aza: Ferit Hüsmen Aza: İbrahim Özel

Görüldüğü gibi 1940'lı yıllarda Erzincan'da faaliyet gösteren derneklerin çalışma alanları, kimsesiz çocukların korunması, bakıma muhtaç ailelere destek olunması ve yaşlıların bakımı gibi sosyal hizmetler kapsamında olmuştur. Bunun yanında Hava Kurumu ve Kızılay gibi dernekler aracılığıyla da bu sosyal hizmetler desteklenmiştir.

Diğer önemli bir husus da dernek yönetiminde bulunan kişilerin, vali başta olmak üzere az sayıdaki devlet memurlarından oluştuğudur. Zira sosyal hizmetler başlarda derneklerin öncülüğünde başlatılmış ve zaman içerisinde devlet, bizzat kendisi bu görev ve sorumluluğu üstlenmiştir. Ancak dernek yönetimindeki kişilerin büyük bir çoğunluğunun aynı zamanda Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin il ve ilçe teşkilatları ile Halkevinde görev yapan kişilerden²¹ ya da onların akrabalarından oluştuğunu da vurgulamak gerekir. Bu durum CHP'nin il genelinde toplumun her türlü siyasi, sosyal ve kültürel kurumlarında ağırlığının olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Bir bakıma CHP, kendi güdümü ve denetiminde dernek faaliyetlerine izin vermiştir. Aynı zamanda bu durum, yeni rejimin her alanda halka anlatılması ve halk üzerinde belli bir otorite sağlanmasıyla da yakından ilgilidir.

²¹ Erzincan'daki CHP ve Halkevi idarecileri hakkında geniş bilgi için bkz. Erdem Yavuz, "Erzincan'da İdari ve Siyasi Hayat (1923-1960)".

CHP, kendisini destekleyici kültür kurumları (Halkevi gibi) ve çeşitli yardım kuruluşlarının yönetimlerine girmiştir. Kızılay, Yardım Sevenler, Çocuk Esirgeme, Türk Hava Kurumu gibi kurumların yöneticilerini seçmek, adeta siyasal bir nitelik kazanmıştır. Bunun yanında spor kulüplerinin statülerini düzenleyerek genel müdürlüğe bağlamış, öğrenci yurtları açmıştır. CHP çeşitli meslek kuruluşlarıyla ilişki içerisine girmiş ve bunlar parti kurultaylarına delege göndermişlerdir²². Derneklerle ilgili ülke genelinde görülen bu durum Erzincan için de geçerli olmuştur.

1. 1. Yardım Sevenler Derneği Erzincan Şubesi

29 Ocak 1928 tarihinde, Kırklareli Milletvekili Dr. Fuat Umay, Ankara'da Türk kadınlarına bir çağrıda bulunarak, bir kadın yardım derneğinin kurulması gerektiğini gündeme getirmiş, bu çağrı üzerine kadınlar, Dr. Umay'ın başkanlığını yaptığı Himaye-i Etfal Cemiyeti'nde toplanarak bir komisyon kurmuşlardı. Komisyon kurulacak derneğin adının Himaye-i Etfal Kadın Yardım Cemiyeti ve ambleminin de yürek biçiminde olmasını kararlaştırarak çalışmalarına başladı. Dernek ilk toplantısını 19 Şubat 1928 tarihinde yaptı. 1938 yılında derneğin adı Atatürk tarafından Yardım Sevenler Derneği olarak değiştirildi. Bu tarihten sonra Yardım Sevenler Derneği adı altında faaliyetlerine devam eden dernek, özellikle 1939 Erzincan Depremi'nde Kızılay'ın yanında yer alarak adını yurdun her köşesinde duyurdu. Böylece 1939'dan sonra Yardım Sevenler Derneği Ankara merkezli kalmayıp Türkiye'nin her yerinde şubeler açmaya başladı²³.

Yardım Sevenler Derneği'nin Erzincan'daki şubesi 25 Kasım 1941 tarihinde açıldı. Derneğin Şube Başkanı, Erzincan Valisi ve Belediye Başkanı Dr. Süküti Tükel'in eşi Piraye Tükel idi. Dernek açıldığı günden kısa bir süre sonra Erzincan'da imkânlar ölçüsünde çeşitli faaliyetlerde bulunarak; yoksul çocukların, askerlerin ve yardıma muhtaç olan kadınların yardımına koştu. Örneğin kış aylarında bazı fakir öğrencinin elbise ve ayakkabı ihtiyacını giderdi. 1942 yılında, erlere kışlık giyecek hediye edilmesi amacıyla, il genelinde toplanan 400 lira Genel Merkeze gönderildi. 23 Nisan 1942'de Çocuk Bayramı'nda Erzincan'daki 100 çocuğa elbise verilerek, yoksul kadınlara da yardım hazırlıkları başlatıldı²⁴. 1942 yılı hasat döneminde çiftçilerden imkânları ölçüsünde buğday ve arpa toplanarak muhtaç ailelere dağıtıldı²⁵. 1942 yılı Ekim ayında Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle, bazı fakir öğrencilerin ayakkabı ihtiyacı giderildi. Bunun yanında 20-25 kadar yardıma muhtaç kız çocuğuna, zanaat sahibi yaparak geçimlerini temin etmelerini sağlamak amacıyla, dikiş, nakış gibi kurslar açıldı²⁶. Aralık 1942'de Yardım Sevenler Derneği Erzincan Şubesi, İktisat Bakanlığı'ndan elli top Amerikan bezi istemiş, İktisat Bakanlığı da bu talebin karşılanması için Sümerbank Yerli Mallar Pazarı Müdürlüğü'ne talimat vermişti. Gönderilen bu bezlerle, Erzincan Beden Terbiyesi Salonu'nda kurulan bir atölyede, askerlere hediye edilmek üzere kışlık gömlek, havlu ve çamaşır dikildi²⁷.

Ocak 1943'de dernek tarafından çocukların temizliğinin yapılması için ailelere ikişer kalıp sabun dağıtıldı. Aynı zamanda çocuğu olan annelere, Dr. Zekayi Tarakçı tarafından, Erzincan Halkevi'nde tifüsle ilgili bilgilendirici konferanslar verildi²⁸. 19 Şubat 1943 tarihinde dernek tarafından 200 adet gömlek, 200 adet çamaşır, 304 adet yastık kılıfı, 414 adet havlu Erzincan Levazım Müdürlüğü'ne teslim edildi. Ayrıca yardıma muhtaç öğrencilere yarım kilo sabun ile bir takım çamaşır verildi. Bunun yanında köylülerden buğday ve fasulye toplanarak, toplanan

²² Tarık Zafer Tunaya, *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1975, s. 493.

²³ <http://www.tysd.org.tr/hakkimizda/tysd.html>, (Erişim Tarihi: 22.08.2016).

²⁴ *Yeni Erzincan*, 26 Mart 1942.

²⁵ *Yeni Erzincan*, 30 Temmuz 1942.

²⁶ *Yeni Erzincan*, 8 Ekim (Teşrinievvel) 1942.

²⁷ *Yeni Erzincan*, 17 Aralık (Kânunuevvel) 1942.

²⁸ *Yeni Erzincan*, 28 Ocak (Kânunusani) 1942.

buğday ve fasulye 10'ar kilo olmak üzere 48 aileye dağıtıldı. Dernek üyeleri tarafından, yardımsever vatandaşlardan toplanan 10.000 lira yoksul ailelere ulaştırıldı²⁹.

Örneklerde de görüldüğü gibi Yardım Sevenler Derneği Erzincan Şubesi, kuruluşundan itibaren kısıtlı imkânlarla rağmen Erzincan'da sosyal hizmetler kapsamında yaşlılara, yardıma muhtaç ailelere, çocuklara ve askerlere yönelik önemli çalışmalar yapmıştır. Dernek, kuruluşundan yaklaşık bir buçuk sene sonra da ilk kongresini gerçekleştirmiştir.

Yardım Sevenler Derneği Erzincan Şubesi ilk kongresini 23 Mart 1943 Salı günü Beden Terbiyesi Salonu'nda yaptı. Şube Başkanı Piraye Tükel'in açılış konuşması ile başlayan kongrede, geçici başkanlığa Muazzez Tarakçı seçildi ve daha sonra müzakerelere geçildi. Yardım Sevenler Derneği Erzincan Şubesi'nin geçen yıla ait faaliyet raporu, hesap bilançosu ve gelecek yılki bütçesi okunarak kabul edildi. Derneğin faaliyetlerinin daha fazla genişletilmesi kararı alındıktan sonra yeni idare heyeti seçimine geçildi. Seçim sonucunda derneğin eski kurucu üyelerinin yeniden seçildikleri görülmektedir. Buna göre yeni idare heyetinde başkanlığa Piraye Tükel, üyeliklere ise Münire Koç, Şevkiye Ülgen, Bedriye Altunterim, Hatice Til, Muazzez Tarakçı, Şükriye Özbek, Perihan Köksal ve Hatice Ataman seçildi³⁰.

Yardım Sevenler Derneği Erzincan Şubesi'nin ikinci kongresi 2 Şubat 1944 Çarşamba günü saat 15.00'de Halkevi Salonu'nda yapıldı. Şube Başkanı Semiha Argun'un açılış konuşması ile başlayan kongrede, geçici başkanlığa CHP İl Başkanı Ziya Ağca seçildi. Derneğin bir önceki yıla ait faaliyet raporu ve hesap bilançosu okunarak kabul edildi.

Buna göre 20.03.1943-31.01.1944 tarihleri arasında derneğin bilançosu 11.481,67 lira idi. Kemaliye Dokumacılar Kooperatifi'nden 99 m. kumaş, Erzincan merkez, nahiyeye ve köylerinden 3.196 kg buğday, 34 kg fasulye ve 16 kg arpa toplandı. Pülümür Kaymakamlığı'ndan 15 kg yağ, Refahiye'den 1.308 kg buğday, 102 kg arpa elde edildi. Bu ürünler satılarak nakdi yardıma dönüştürüldü. Geçen yıldan kalma 135,5 kg fasulye muhtaçlara dağıtıldı. Aynı zamanda 438 önlük ve 51 çift ayakkabı muhtaç öğrencilere ulaştırıldı. Bununla birlikte Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle ilkokul öğrencilerine 228 önlük, 188 çift ayakkabı; ortaokul öğrencilerine de 28 çift ayakkabı, 24 pantolon, 13 kız öğrenci ve 12 erkek öğrenciye de elbise dağıtıldı. Ayrıca 322 fakir ailenin çocuklarının bir kısmına entarilik kumaş, bir kısmına da çamaşır verildi. 297 aileye 10'ar kg buğday, 3 aileye 11 kg fasulye ve 1 aileye de 17 kg arpa dağıtıldı. Bunların dışında Yardım Sevenler Derneği Genel Merkezi'ne 1.000 lira, Kızılay Genel Merkezi'ne de 500 lira yardım yapıldı. Tüm bu masraflar için 6.971,53 lira harcanmış ve 4.510,14 lira da artmıştı. Kongrede yeni idare heyetinin seçimine geçilmiş ve seçim sonucunda yeni idare heyeti şu isimlerden oluşmuştu:

Başkan Semiha Argun, üyeler Bedriye Altunterim, Perihan Köksal, Hatice Ataman, Hatice Til, Behice Baydar, Şükriye Özbek, İffet Çalkavur ve Muazzez Kösebay. İdare heyetinin seçiminden sonra Yardım Sevenler Derneği Genel Merkezi'ne kongrenin tazim ve bağlılıklarının ifade edildiği telgraf ile kongre son buldu³¹.

Yardım Sevenler Derneği Erzincan Şubesi'nin üçüncü kongresi 9 Şubat 1945 Cuma günü saat 15.00'de Halkevi Salonu'nda yapıldı. Şube Başkanı Semiha Argun'un açılış konuşması ile başlayan kongrede, geçici başkanlığa CHP İl Başkanı Ziya Ağca seçildi. Derneğin bir önceki yıla ait faaliyet raporu ve hesap bilançosu ile gelecek yılki bütçesi okunarak kabul edildi.

Derneğin 01.02.1944- 08.02.1945 tarihleri arasında 7.648,45 lira gelirinden başka, Kemaliye Dokumacılar Kooperatifi'nden 123 m. kumaş, merkez köy ve nahiyelerden 2.221 kg buğday, 37 kg bulgur ve 5 kg yağ elde edildi. Dernek, gelirinin 500 lirasını 1944

²⁹ *Yeni Erzincan*, 25 Şubat 1943.

³⁰ *Yeni Erzincan*, 25 Mart 1943.

³¹ *Yeni Erzincan*, 17 Şubat 1944.

Siyasi Mücadele Ekseninde Erzincan'da Faaliyet Gösteren Dernekler (1941-1960)

felaketzedelerine³² göndererek, 40 ilkokul öğrencisine de önlük dağıttı. Ayrıca 23 Nisan Bayramında 12 ilkokul öğrencisine ayakkabı, 1 öğrenciye çamaşır, 1 aileye 20 lira, 2 ilkokul öğrencisine pantolon yardımı yapılırken, 40 ilkokul öğrencisine de 90 gün boyunca yemek verildi. Bunlardan başka yine ilkokul öğrencilerine 149 çift ayakkabı ve 198 önlük dağıtıldı. Ambarda bulunan buğday ve bulgur gibi tahıl ürünleri de fakir ailelere ulaştırıldı. Kongrede faaliyet raporunun ve hesap bilançosunun okunmasının ardından yeni idare heyeti seçilerek görev dağılımı şu şekilde yapıldı: Başkan Semiha Argun, üyeler Hatice Ataman, Perihan Köksal, Bedriye Altunterim, Hatice Til, Kamuran Boğana, İffet Çalkavur ve Muazzez Kösebay³³.

Yardım Sevenler Derneği Erzincan Şubesi'nin 1946 yılı kongresi, 25 Ocak 1946 Cumartesi günü saat 15.00'de Halkevi Salonu'nda yapıldı. 1946 yılına ait raporlar ile yeni yılın bütçesi görüşülerek, yeni idare heyetinin belirlenmesi için seçimlere geçildi³⁴.

Derneğin, önceki yıllarda olduğu gibi sözü edilen yılda da sosyal hizmetler kapsamındaki çalışmalarına devam ettiği görülmektedir. Bu bağlamda 23 Nisan 1946 tarihinde Çocuk Bayramı münasebetiyle 300 öğrenci giydirildi. Bakıma muhtaç birçok kadına para yardımı yapıldı. 19 Mayıs 1946 tarihinde, geliri ihtiyaç sahiplerine harcanmak üzere, Belediye Gazinosu'nda bir balo tertip edildi. Baloda, el emeği pek çok eşyadan oluşan piyango tertip edilerek 1.200 lira gelir elde edildi³⁵. 29 Ekim 1946 tarihinde Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla ilk ve ortaokul öğrencilerinden 200 öğrenci giydirildi. Bunun dışında Çocuk Esirgeme Kurumu Erzincan Şubesi ile Kızılay Erzincan Şubesi ile birleşerek 30 çocuğun daha giydirilmesi sağlandı³⁶.

Derneğin 1947 yılı kongresi, 27 Aralık 1947 Cumartesi günü Halkevi Salonu'nda yapıldı. İdare heyeti raporu okunarak kabul edildikten sonra 1948 yılı bütçesi görüşüldü ve yeni idare heyeti seçimlerine geçildi³⁷. 1947'deki kongrede de Erzincan'daki Yardım Sevenler Derneği'nin başkanlığına Semiha Argun seçildi³⁸.

Yardım Sevenler Derneği Erzincan Şubesi, Erzincan'ın düşman işgalinden kurtuluşunun 31. yıl dönümü münasebetiyle 14 Şubat 1948 tarihinde Erzincan Orduevi'nde yoksullara gelir temin etmek amacıyla bir kıyafet balosu düzenledi. Kıyafet balosundan 1.600 lira gelir elde edildi³⁹. 1949 yılı Şubat ayında, derneğe gelir sağlamak amacıyla bir eşya piyangosu tertip edildi⁴⁰.

Derneğin 1950 yılı kongresi, 28 Ocak 1950 Cumartesi günü saat 14.30'da Halkevinde yapıldı. Kongre, Yardım Sevenler Derneği Erzincan Şube Başkanı Nihal Koçak'ın açılış konuşmasıyla başladı. İdare Kurulu raporu okunarak kabul edildikten sonra 1951 yılı bütçesi görüşülerek yeni idare heyetinin seçimi yapıldı⁴¹.

1950'li yıllarda da Erzincan'daki üst düzey yetkililerin dernekle yakından ilgilendiği anlaşılmaktadır. Özellikle Erzincan Valisi Sait Balioğlu'nun, dernek eliyle yapılan yardımların uzun vadede ve üretime dönük olması yönündeki çabaları dikkat çekicidir. Vali Balioğlu, bu amaçla 16 Ekim 1950 tarihinde Yardım Sevenler Derneği Erzincan Şubesi yöneticileri ile bir toplantı yaptı. Toplantıda, 1939 Depremi'nden bu yana hala sıkıntı içerisinde olan ve zor şartlarda hayatlarını idame ettirmeye çalışan yardıma muhtaç ailelerin durumlarının düzeltilmesi

³²1 Şubat 1944 tarihinde Bolu, Gerede ve Çerkeş merkez olmak üzere yerel saat ile 05.22'de 7.2 Ms büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiştir. Depremde 3.959 kişi hayatını kaybetmiş, 20.865 bina hasar görmüştür. (<http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/>, (Erişim Tarihi 12.08.2016).

³³ *Yeni Erzincan*, 15 Şubat 1945.

³⁴ *Yeni Erzincan*, 30 Ocak 1947.

³⁵ *Yeni Erzincan*, 16 Mayıs 1946.

³⁶ *Yeni Erzincan*, 28 Ekim 1946.

³⁷ *Yeni Erzincan*, 1 Ocak 1948.

³⁸ *BCA*. 490.01.647.150.1.44.

³⁹ *Yeni Erzincan*, 22 Ocak 1948.

⁴⁰ *Yeni Erzincan*, 10 Şubat 1949.

⁴¹ *Yeni Erzincan*, 2 Şubat 1950.

için önemli kararlar alındı. Buna göre, 1.500 fakir ailenin üretici konumuna getirilmesi için faaliyete geçilmesi kararlaştırıldı. Hayır kurumlarından toplanan paraların sermaye yapılarak her ailenin çalışabilir durumdaki kadın ve çocuklarının iş sahibi yapılması planlandı. Bunun için daha önceden Erzincan Ticaret Odası tarafından dağıtılan ancak kullanılmayan dokuma tezgâhları toplanarak ihtiyaç sahibi ailelere verildi. Bu ailelere belirli bir müddet dokuma, yün eğirme, iplik boyaması gibi konularda kurs verildikten sonra “Elişi Erzincan Dokuma ve Halı Kooperatifi” kurulmak suretiyle imal edilen ürünlerin satılacağı daimi bir yer açıldı⁴².

Derneğin 1951 yılı kongresi, 20 Ocak 1951 Cumartesi günü Halkevi Salonu’nda yapıldı. İdare heyeti raporu okunarak kabul edildikten sonra 1950 yılı bütçesi görüşüldü ve yeni idare heyeti seçildi⁴³.

Görüldüğü gibi Yardım Sevenler Derneği Erzincan Şubesi, yardıma muhtaç ailelere ve çocuklara maddi yardımların yapıldığı, eğitici ve bilgilendirici toplantıların gerçekleştirildiği bir yer olmuştur. Dernek aracılığıyla, II. Dünya Savaşı’nın olumsuz etkilerinin yoğun olarak hissedildiği yıllarda, hazırlanan çeşitli ürünlerin askerlere ulaştırılması sağlanmıştır. Bir yandan yardımlarını devam ettiren dernek, diğer yandan da yardıma muhtaç ailelere gelir getirecek bazı faaliyetlerde bulunmuş ve çeşitli kurslar açmıştır.

1. 2. Çocuk Esirgeme Kurumu Erzincan Şubesi

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu olarak bilinen ve Cumhuriyet’in ilk sosyal hizmet kurumu olan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti⁴⁴, 30 Haziran 1921 yılında kuruldu. Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin kurucuları; İstanbul Mebusu Muhtar Bey, Büyük Millet Meclisi Reis-i Sanisi Raûf Bey, Kozan Mebusu Fevzi Paşa, İstanbul Mebusu Doktor Adnan Bey, Bolu Mebusu Doktor Fuad Bey, İzmir Mebusu Yunus Nadi Bey, Sinop Mebusu Doktor Rıza Nur Bey, Tüccardan Erzurumlu Nafiz Bey, Bayezid Mebusu Doktor Refik Bey, Saruhan Mebusu İbrahim Süreyya Bey, Saruhan Mebusu Necati Bey, Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi Bey ile Heyet-i Merkeziye azaları; Niğde Mebusu Vehbi Bey, Edirne Mebusu Faik Bey, Edirne Mebusu Şeref Bey, Eskişehir Mebusu Eyyüp Sabri Bey, Vasıf Bey, Aydın Mebusu Hoca Esad Efendi, Ertuğrul (Bilecik) Mebusu Hamdi Bey, Canik Mebusu Emin Bey, İzmir Mebusu Enver Bey’di. Cemiyetin reisliğine İstanbul Mebusu Muhtar Bey, Katib-i Umumiliğine Bolu Mebusu Dr. Fuad Bey, Muhasipliğine ise Niğde Mebusu Vehbi Bey seçildi. Modern bir sosyal hizmet fikriyle amaçlarını gerçekleştirebilmek için anne ve çocuğa yönelik kapsamlı bir hizmet anlayışıyla faaliyetine başlayan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, yurt içinde ve yurt dışında hızla teşkilatlanmak üzere şubeler açtı⁴⁵.

Çocuk Esirgeme Kurumu Erzincan Şubesi’nin 1942’de faaliyet içerisinde olduğu bilinmektedir. Kayıtlardan tespit edilen derneğin ilk idare heyeti şu isimlerden oluşmaktaydı: Başkan Sorgu Hâkimi Nihat Bilikser, Başkan Vekili Şefika Akan, üyeler Ruhi Tuncer, Abdurrahman Tüfenkçioğlu, Zuhâl Özyurt, Sıtkı Mutmen ve Vehbi Köksal⁴⁶.

Dernek, açıldığı günden itibaren Erzincan’daki faaliyetlerine başlamıştır. Örneğin dernek, yardıma muhtaç olan çocuklara giyim, okul ve tedavi yardımı yapmasının yanı sıra tedavilerinin Erzincan’da yapılması mümkün olmayan çocukların da Ankara’ya gönderilmesini sağladı.

⁴² *Yeni Erzincan*, 19 Ekim 1950.

⁴³ *Yeni Erzincan*, 25 Ocak 1951.

⁴⁴ Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamnamesi için bkz. Ed. Recep Çelik, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Cemiyet Kanun ve Nizamnameleri*, İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Bion Dijital Baskı Matbaacılık, Ankara 2013, s. 84-94

⁴⁵ Makbule Sarıkaya, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 34, Erzurum 2007, s. 321-338.

⁴⁶ BCA. 490.01.596.59.4.4.5.

Dernek aracılığıyla 23 Nisan 1942 tarihinde, önceden toplanılan oyuncakların tamiri yapılarak yeniden çocuklara dağıtıldı⁴⁷.

Çocuk Esirgeme Kurumu Erzincan Şubesi'nin 1944 yılı kongresi, 17 Şubat 1944 Perşembe günü Halkevi Salonu'nda yapıldı. Kongreye Çocuk Esirgeme Kurumu Müfettişlerinden Sadullah Koloğlu da katılmıştı. Kongrede bir konuşma yapan Kurum Müfettişi Koloğlu, Erzincan'da bir Çocuk Yuvası kurulması ile ilgili kararlarının olduğunu açıklamış ve bu karar memnuniyetle karşılanmıştı. Daha sonra derneğin yeni idare heyetinin seçimine geçilerek, Eczacı Zeki Kayabaşı Çocuk Esirgeme Kurumu Erzincan Şubesi Başkanlığına getirildi. Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi'ne kongrenin tazim ve bağlılıklarının çekildiği telgraf ile kongre son buldu⁴⁸. 1944'de derneğin şehir merkezinden başka Kemah, Kemaliye, Refahiye ve Tercan ilçelerinde de şubelerinin açıldığı anlaşılmaktadır⁴⁹.

İlerleyen yıllarda da derneğin kongresinin düzenli olarak yapıldığı görülmektedir. Derneğin 1945 yılı kongresi, 20 Ocak 1945 Cumartesi günü saat 15.00'de Halkevi Salonu'nda yapıldı⁵⁰. Kayıtlardan 1947 yılındaki dernek başkanlığını Erzincan Belediye Başkanı Rauf Bayındır'ın eşi Şefika Bayındır'ın yaptığı anlaşılmaktadır⁵¹.

Çocuk Esirgeme Kurumu Erzincan Şubesi'nin 1949 yılı kongresi, 27 Kasım 1949 Pazar günü saat 14.30'da Halkevi Salonu'nda yapıldı. Çoğunluğunun bayan olduğu davetliler arasında, Erzincan Valisi Ahmet Koçak, Erzincan Belediye Başkanı Naci Gürkan, Erzincan Milletvekili Rauf Bayındır, İl Milli Eğitim Müdürü, İl Sağlık Müdürü, İl Bayındırlık Müdürü, Türkiye Emlak ve Kredi Bankası Erzincan Şube Müdürü, doktorlar ve öğretmenler vardı. Kongre, Çocuk Esirgeme Kurumu Erzincan Şube Başkanı Şefika Bayındır'ın açılış konuşmasıyla başladı. Şefika Bayındır konuşmasında, şimdiye kadar Çocuk Esirgeme Kurumu'na gösterilen ilgi ve alakaya teşekkür ederek, Erzincan'dan ayrılmak zorunda olduğu için yeni bir idare heyetinin seçilmesi gerektiğini ifade etti. Ardından kongre başkanı, ikinci başkanı ve kâtip seçimine geçilerek, yeni idare heyeti oluşturuldu. 15 üyeden oluşan yeni idare heyeti seçiminden sonra yedek üye ve Genel Kongre'ye gidecek olan delege seçimi yapıldı. Derneğe yeni üyelerin kaydedilmesi ile kongre son buldu⁵².

Kongre sonucunda, Çocuk Esirgeme Kurumu Erzincan Şubesi yeni idare heyeti şu şekilde oluşturuldu: Başkan Sanat Enstitüsü Müdürü Mümin Çamlıbel, İkinci Başkan Lise Felsefe Öğretmeni Zekeriya Mahmut Gönem, Kâtip Belediye Fen Müdürü Eşi Cahide Divitçi, Muhasip Eczacı Nezihe Gülhan, Veznedar Nurettin Şekeroğlu⁵³.

Çocuk Esirgeme Kurumu Erzincan Şubesi, yoksul çocuklar yararına 13 Şubat 1950 tarihinde Orduevi'nde bir kıyafet balosu tertip etti. Öte yandan Genel Merkez'den gönderilen filmler, Orduevi sinemasında çocuklara izlettirildi⁵⁴.

Erzincan'da önemli bir boşluğu dolduran derneğin, muhtaç aile ve çocuklarına yönelik önemli yararlıklarının olduğunu belirtmek gerekir. Sosyal hizmet kurumu olarak derneğin, Erzincan'da yardıma muhtaç aile ve çocuklarına yapılan yardımlardan, onların tedavilerine kadar çok geniş bir çalışma alanı olduğu söylenebilir.

1. 3. Kızılay Derneği Erzincan Şubesi

⁴⁷ *Yeni Erzincan*, 23 Nisan 1942.

⁴⁸ *Yeni Erzincan*, 24 Şubat 1944.

⁴⁹ BCA. 490.01.596.59.4.4,5.

⁵⁰ *Yeni Erzincan*, 11 Ocak 1945.

⁵¹ BCA. 490.01.647.150.1.44.

⁵² *Yeni Erzincan*, 1 Aralık 1949.

⁵³ *Yeni Erzincan*, 8 Aralık 1949.

⁵⁴ *Yeni Erzincan*, 9 Şubat 1950.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Kızılhaç'tan (Salib-i Ahmer) esinlenilerek 1868'de İstanbul'da Mecruhin ve Marda-i Askeriyeye İmdad ve Muavenet Cemiyet-i Osmaniyesi adıyla kurulan, 14 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti adını alan ve Türkiye Cumhuriyeti'ne Kızılay Derneği olarak intikal eden önemli bir yardım kuruluşudur. 1925'de Kızılay'ın 134 maddeden oluşan yeni nizamnamesi kabul edilmiş, yeni nizamnamenin kabulünden sonra, Kızılay Umûmî Merkezi Ankara olarak belirlenmiştir⁵⁵.

Kızılay Derneği'nin Erzincan'daki Şubesi 1942 yılında açıldı. Kızılay Derneği Erzincan Şubesi'nin Başkanı Dr. Naci Kaşiray idi. Derneğin yönetim kurulunda görev alan diğer kişiler ile bunların görev dağılımı şu şekildeydi: İkinci Başkanı Zeki Çağlı, Veznedar Diş Hekimi Asım Bezirci ve Muhasip Turgut Nalcıoğlu, Kâtip Ahmet Demirer⁵⁶.

Kızılay Derneği Erzincan Şubesi'nin, kurulduğu günden beri önemli faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir. Derneğin en önemli faaliyeti, Kızılay Genel Müdürlüğü ile sürekli temaslarda bulunarak, 1939 Depremi sonrası depremden olumsuz olarak etkilenen halkın ev, okul, hastane vb. gibi önemli ihtiyaçlarının koordine edilmesini sağlamasıdır. 1940'dan sonra geçici şehirde ve yeniden kurulan şehir alanında, Kızılay tarafından yaptırılan her türlü bayındırlık faaliyetlerine öncülük etmiştir. Ayrıca muhtaç ailelerin sağlık, yemek, yakacak, giyecek vb. gibi ihtiyaçları Kızılay Derneği Erzincan Şubesi tarafından karşılanmıştır.

Derneğin 1944 yılındaki idare heyeti; Başkan Turgut Nalcıoğlu, üyeler İbrahim Kocatürk, Kadir Savaş, Zeki Çağlı ve Yaşar Aydoğan şeklindeydi. 1944'de derneğin Tercan, İliç, Kemaliye, Kemah ve Refahiye ilçelerinde de şubeleri vardı⁵⁷.

Derneğin faaliyetleri 1939 Depremi'nden sonra da hız kesmeden devam etmiştir. Örneğin 1947 yılı Kasım ayında, dernek tarafından 100 bin bilet bastırarak dernek yararına zengin bir eşya piyangosu tertip edildi. 1 liraya satılan bu biletlere, ikramiye olarak otomobil, buzdolabı, dikiş makinesi, halı gibi değerli eşyalar konuldu⁵⁸. Sözü edilen yılda derneğin başkanlığını Ragıp Şefik Çalkavur yürütmekteydi⁵⁹.

Derneğin başarılı çalışmaları halk tarafından da destek bulmuş ve vatandaşlar imkânları ölçüsünde zaman zaman derneğe katkı sağlamışlardır. Örneğin Erzincan'da Kızılay tarafından yaptırılan geçici pavyonlarda⁶⁰ oturan Esmâ Hoca olarak anılan kişi, 1949'da oturduğu pavyonu Kızılay Erzincan Şubesi'ne bağışlamıştı⁶¹.

1949 yılı Şubat ayında, Kızılay Derneği Erzincan Şubesi'nin Kızılay Genel Merkezi'ne yapmış olduğu bir teklif üzerine, Erzincan'da bir aşevi açıldı. Aşevi, Kızılay Genel Merkezi'nden gönderilen 15.000 lira ile hizmete başladı. Açılışından kısa bir süre sonra aşevine yapılan müracaatların 760 kişiyi bulduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda aşevi, mevcut para ile ancak Mart ayı sonuna kadar hizmet verebildi. Aşevinin faaliyetine devam edebilmesi için Kızılay Genel Merkezi'nden yeniden para istendi⁶². Bunun üzerine Kızılay Genel Merkezi, Mart ayı içerisinde Kızılay Derneği Erzincan Şubesi'ne 2.500 lira daha yardımda bulundu⁶³.

⁵⁵ Mesut Çapa, *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, 2. Baskı, Rıhtım Yayınevi, Ankara 2010, s. 11-59.

⁵⁶ BCA. 490.01.596.59.4.4.5.

⁵⁷ BCA. 490.01.596.59.4.4.5.

⁵⁸ *Yeni Erzincan*, 20 Kasım 1947.

⁵⁹ BCA. 490.01.647.150.1.44.

⁶⁰ Açıkta kalan vatandaşların geçici olarak sığınmalarını sağlamak üzere yapılmış baraka şeklindeki küçük meskenlere verilen ad. Halk arasında telaffuz kolaylığından dolayı "Pavyon" şeklinde kullanılmasına rağmen orijinali "Pavillion" dır.

⁶¹ *Yeni Erzincan*, 22 Aralık 1949.

⁶² *Yeni Erzincan*, 10 Şubat 1949.

⁶³ *Yeni Erzincan*, 17 Mart 1949.

1950 yılı Ocak ayında Erzincan'da çetin kış şartları hâkim olmuş, hatta okullar bir hafta süreyle tatil edilmişti. Şiddetli soğuklar yüzünden halkın bir kısmı, yakacak bulmakta oldukça güçlük çekmişti. Kızılay Derneği Erzincan Şubesi de Valilik ve Belediye ile işbirliği yaparak ilk etapta 101 aileye 250'şer kg meşe odunu dağıttı⁶⁴. Yakacak yardımının haricinde sıcak yemek ve ekmek verilmesi için Kızılay Genel Merkezi'nden 20.000 lira gönderildi. Bu para ile 290 aileye aşevinde sıcak yemek ve ekmek dağıtıldı⁶⁵. Bunun dışında Kızılay Genel Merkezi'nden Erzincan'a 500 adet manto, 200 adet atkı, 75 adet ceket ve 20 adet diz örtüsü gönderildi⁶⁶.

Derneğin Erzincan'daki faaliyetleri Demokrat Parti (DP) iktidarı döneminde de devam etmiştir. 4 Ekim 1950 tarihinde Erzincan'a gelen Cumhurbaşkanı Celal Bayar, incelemeleri neticesinde Kızılay'ın fakir halka ne gibi yardımda bulunduğunu sormuş ve bu yardımların artırılması için Kızılay Genel Müdürü ile bizzat görüşeceğini belirtmişti⁶⁷. Cumhurbaşkanı Bayar Ankara'ya döndükten hemen sonra Kızılay Genel Merkezi'nden Erzincan'daki aşevinde kullanılmak üzere ilk etapta 20.000 lira gönderildi⁶⁸.

1951 yılı Kızılay Derneği Erzincan Şubesi'nin yıllık kongresi 30 Nisan 1951 Pazartesi günü Halkevi Salonu'nda yapıldı. Kızılay Derneği Erzincan Şube Başkanı Ragıp Şefik Çalkavur'un açılış konuşmasıyla başlayan kongrede, idare heyeti raporu okunarak kabul edildi. 1951 yılı bütçesi görüşülerek yeni idare heyeti seçildi. Buna göre Ragıp Şefik Çalkavur başkanlığa, Avukat Kemal Sağıroğlu ikinci başkanlığa, Kadri Savaş muhasipliğe, İbrahim Karanlık kâtipliğe, Hayri Günalp'ta veznedarlığa getirildiler⁶⁹.

1. 4. Hava Kurumu Erzincan Şubesi

1941'de kurulan Hava Kurumu Erzincan Şubesi'nin idare heyeti ve görev dağılımı şu şekilde olmuştu: Başkan Salim Ataman, Başkan Vekili Siret Aktan, üyeler Ahmet Ergene, Fahri Ayaz, M. Ali Pamir, Hakkı Ünüvar, Hikmet Kılıçer, Dursun Malatyalıoğlu, İbrahim Kolak. Derneğin şehir merkezinden başka Tercan, İliç, Kemaliye, Kemah ve Refahiye'de de şubeleri açıldı⁷⁰. Kayıtlardan 1947'de derneğin başkanlığını Şefik Atamer'in yaptığı anlaşılmaktadır⁷¹.

Hava Kurumu Erzincan Şubesi'nin 1950'li yıllara kadar şehirde pek bir varlık gösteremediği ve derneğin daha ziyade kâğıt üzerinde kaldığı görülmektedir. Ancak buna rağmen Erzincan'daki derneklere, halkın bağışta bulunmak suretiyle büyük desteği olduğu gözlenmektedir. Örneğin Kayalar muhacirlerinden Hatice Kayalar, Karatuş Köyü'ndeki 8 tarlası ile evini Hava Kurumu Erzincan Şubesi'ne bağışlamıştı⁷².

Hava Kurumu Erzincan Şubesi'nin il kongreleri, tüzük gereği iki yıllık dönemler içerisinde gerçekleşiyordu. Derneğin tespit edilebilen tek kongresi, 10 Aralık 1949 tarihindeki kongresidir. Kongre, 10 Aralık 1949 Cumartesi günü saat 14.30'da Halkevinde üyelerin ve davetlilerin katılımıyla yapıldı. Kongre, Hava Kurumu Erzincan Şubesi Başkan Vekili İl Emniyet Müdürü Hamdi Canoğlu'nun açılış konuşması ile başladı. Kongre başkanı, ikinci başkan ve kâtip seçiminden sonra derneğin iki yıllık bütçesi okunarak kabul edildi. Ardından 10'u asıl, 5'i de yedek olmak üzere Hava Kurumu Erzincan Şubesi idare heyeti seçimlerine geçildi. İdare heyetinin asıl üyeliklerine; Askerlik Şube Başkanı Albay İzzet Demir, İl Jandarma Komutanı Albay Şevki Müftüoğlu, İl Emniyet Müdürü Hamdi Canoğlu, Erzincan Tekel Başmüdürü Y. Ziya Alancık, İl Veteriner Müdürü Kadri Elitez, CHP İl İdare Kurulu Üyesi Zeki

⁶⁴ *Yeni Erzincan*, 19 Ocak 1950.

⁶⁵ *Yeni Erzincan*, 2 Şubat 1950.

⁶⁶ *Yeni Erzincan*, 6 Nisan 1950.

⁶⁷ *Yeni Erzincan*, 5 Ekim 1950.

⁶⁸ *Yeni Erzincan*, 19 Ekim 1950.

⁶⁹ *Yeni Erzincan*, 3 Mayıs 1951.

⁷⁰ BCA. 490.01.596.59.4.4.5.

⁷¹ BCA. 490.01.647.150.1.44.

⁷² *Yeni Erzincan*, 15 Ocak 1948.

Çağlı, Derici Osman Tombul, Taksim Mahallesi Muhtarı Süleyman Sağ, Beybağı Mahallesi Muhtarı Salih Akkoyunlu yedek üyeliklerine de; İl Milli Eğitim Müdürü Nazif Evren, İl Sağlık Müdürü Selim Bilginer, Erzincan Belediye Başkanı Naci Gürkan, Kızılay Şube Başkanı Refik Şefik Çalkavur, DP İl Başkanı Turgut Nalcıoğlu seçildiler⁷³.

Hava Kurumu Erzincan Şubesi'nin tespit edilebilen en önemli faaliyeti, Türk Hava Kurumu'na ait uçakların Erzincan'da gösteri uçuşu yapmalarını organize etmek olmuştur. Türk Hava Kurumu'nun 3'ü kadın, 15'i erkek pilot ve 8 uçağından oluşan bir ekibi, 14 Ağustos 1950 Pazartesi günü Erzincan'a geldi. Bu ekip Erzincan semalarında gösteri uçuşları yaparak paraşütle atlayış gerçekleştirdi. Ayrıca 10 lira ücret karşılığında da halktan isteyenleri şehir üzerinde gezdirdi. İki gün Erzincan'da kalan bu ekip Salı günü Erzincan'dan ayrıldı⁷⁴. Türk Hava Kurumu'na ait 5 uçaktan oluşan başka bir ekipte 25-27 Ağustos 1951 tarihleri arasında Erzincan'da gösteri uçuşları yaptı⁷⁵. Bu bilgilerin dışında Hava Kurumu Erzincan Şubesi ile ilgili başka bir kayda rastlanmamıştır.

1. 5. İliç Şehir Kulübü

İliç Şehir Kulübü, 1944 yılının Nisan ayının ilk haftası kuruldu. Derneğin merkezi İliç olup başka bir şubesi bulunmamaktaydı. Derneğin kuruluş amacı; üyeleri arasındaki dayanışmayı kuvvetlendirmek, boş vakitleri iyi ve eğlenceli bir şekilde değerlendirmek, üyelerin ruhi ve fikri gelişimlerine katkıda bulunmak ve ilçeyi güzelleştirmek olarak belirtilmişti.

Derneğin kurucuları; İliç Kaymakamı Hamdi Güryel, İliç Ceza Mahkemesi Umumisi Mustafa Kecik, Mahkeme Hâkimi Kemal Bulut, Askerlik Şube Başkanı Yarbay Oktay Saran, Sorgu Hâkimi Hulki Güleç, Jandarma Bölük Komutanı Nurettin Çetin, Belediye Başkan Vekili Ahmet Zobi, Mal Müdürü Mustafa Başaraş, PTT Müdürü Hakkı Tuncel, Nüfus Memuru Ömer Özcan, Muhabere Memuru Ahmet Koç, İl Genel Meclis Üyesi Rıfat Şahsuvaroğlu, tüccardan İhsan Kaya ve Mustafa Cebeci idi.

Derneğe girme şartları; en az 100 kuruş giriş ücreti vermek, yılda 25 lirayı geçmemek ve ayda 25 kuruştan aşağı olmamak üzere aidat vermek, 18 yaşını bitirmiş olmak ve iki üye tarafından teklif edilmiş olmak şeklinde belirlenmişti⁷⁶.

1. 6. Erzincan İli Kültür ve Eğitim Derneği

Erzincan tarih boyunca çeşitli felaketlere maruz kalmış ve Erzincan'ın irfan ordusundaki pek çok kişi bu felaketler⁷⁷ neticesinde hayatlarını kaybetmiştir. Daha sonraki yıllarda da birçok genç, maddi imkânsızlıklar yüzünden eğitimlerine devam edememişlerdir. Erzincan'ın kabiliyetli gençlerinin elinden tutmak, onların eğitimlerine katkı sağlamak amacıyla bir teşekkülün kurulması için Ankara'da yaşayan Erzincanlılar faaliyete geçmişlerdir.

1948 yılı Kasım ayında Ankara'daki Erzincanlılar bir araya gelerek, Erzincan ve ilçelerinde yardıma muhtaç öğrencilere yurt içinde ve yurt dışında eğitim imkânı sağlamak ve Erzincan halkının kültür ve eğitim bakımından kalkınmasına ön ayak olmak amacıyla bir dernek kurulmasını kararlaştırdılar⁷⁸.

⁷³ *Yeni Erzincan*, 15 Aralık 1949.

⁷⁴ *Yeni Erzincan*, 17 Ağustos 1949.

⁷⁵ *Yeni Erzincan*, 30 Ağustos 1951.

⁷⁶ İliç Şehir Kulübü Nizamnamesi için bkz. *Yeni Erzincan*, 6 Nisan 1944.

⁷⁷ 1939 Erzincan Depremi'nin Erzincan'daki eğitime ve eğitim kurumlarına olan etkisi hakkında geniş bilgi için bkz. Erdem Yavuz, "Erzincan'da Eğitim ve Eğitim Kurumları (1923-1960) / Education and Educational Institutions in Erzincan", *Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 11/6 Spring 2016, Ankara/Turkey www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9550>, p. 75-102.

⁷⁸ *Yeni Erzincan*, 10 Şubat 1949.

Siyasi Mücadele Ekseninde Erzincan'da Faaliyet Gösteren Dernekler (1941-1960)

Aralarında Erzincan Milletvekili Rauf Bayındır, Doç. Dr. Sebahattin Özbek, Hava Kuvvetleri Komutanı Fevzi Uçaner ve Asım Ruacan'ında bulunduğu yaklaşık 60 kadar Erzincanlı, 1 Aralık 1948 tarihinde Ankara Valiliği'ne başvurarak *Erzincan İli Kültür ve Eğitim Derneği*'nin kurulmasına öncülük etti. Derneğin merkezi Ankara olup, yurt içinde ve yurt dışında derneğin şubelerinin açılmasına izin verildi. Derneğin Ankara'daki yönetim yeri, Sıhhiye'deki Necatibey caddesi, 56/18 nolu yeri. Derneğin kurucuları; Erzincan Milletvekilleri Behçet Kemal Çağlar, Rauf Bayındır, Doç. Dr. Sebahattin Özbek, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yurt Müdürü Kemal Boralıdar, Bayındırlık Bakanlığı Muhasebe Müdürü Halil Tanyol, Avukat Süreyya Malkoç, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrencisi Necati Kubar ve Ankara Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Öğrencisi Şerafettin Tarhan idi. Dernek tüzüğünde belirtilen derneğin amacı, çalışma konusu ve biçimleri şu şekilde belirtilmişti⁷⁹:

“Madde 3-a) *Erzincan ili merkezi ve ilçelerinden öğrenim yapmak isteyen muhtaç öğrencilere yurt içinde ve yurt dışında öğrenim imkânları sağlamak,*

b) *Erzincan halkının kültür ve eğitim düzeyinin yükselmesi için çalışmalar yapmak, yardımlarda bulunmak, kolaylıklar sağlamak,*

c) *Eğitim kursları açmak ve açılmış kurslara yardım ve önderlik etmek,*

ç) *İlin ve yöresinin tarihi, turistik ve kültürel değerlerine sahip çıkmak, bunları tanıtmak, yaşıtmak ve onarımlarına katkıda bulunmak,*

d) *İlin sanat, tarihi eser, eğitim ve kültürünü tanıtan yayınlarda bulunmak,*

e) *İlin merkez ve ilçelerinden okumak durumunda olan öğrenciler için gerekli yerlerde öğrenci yurtları açmak, açılmış yurtları genişletmek, onarımlarına katkıda bulunmak, bu konuda faaliyette bulunan kuruluşlarla işbirliği yapmak,*

f) *Eğitim ve öğrenim yapan öğrencilerden yardıma muhtaç ve başarılı olanlara imkânlarla göre maddi ve manevi yardımda bulunmak,*

g) *Eğitim ve öğrenim hizmeti yapan kurumlarla işbirliği yapmak, il ve ilçelerin merkezlerindeki ve köylerindeki okullara eğitim malzemesi yardımında bulunmak, bakım ve onarımlarına katkı sağlamak,*

h) *Halkın sosyal ve fikri gelişmesine yardımcı olmak, hemşeriler arasında kültür alışverişinde bulunmak ve toplantılar düzenlemek.”*

Böylece Erzincan İli Kültür ve Eğitim Derneği, 1 Aralık 1948 tarihinden itibaren faal olarak çalışmalarına başladı. Erzincan İli Kültür ve Eğitim Derneği Genel Sekreteri Necati Kubar, derneğin faaliyete geçmesi ile birlikte Erzincan Valisi Recai Türel, Erzincan Belediye Başkanı Naci Gürkan, Erzincan İl Özel İdaresi ve tüm ilçe belediyelerinden derneğe yardımda bulunmalarını, dernekle ilgi ve alakalarını kesmemelerini istedi⁸⁰. Dernek, imkânlar ölçüsünde Erzincanlı gençlere hizmet sunmaya çalışmıştı. Örneğin 1951 yılı Mayıs ayında, Erzincan Milli Eğitim Müdürlüğü aracılığıyla, iki Erzincanlı öğrenciye İstanbul'da yüksek tahsil yaptırmıştı⁸¹.

2. Demokrat Parti (DP) İktidarı Döneminde Erzincan'da Faaliyet Gösteren Dernekler

CHP iktidarı döneminde Erzincan'da faaliyet gösteren dernekler DP iktidarı döneminde de varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. DP iktidarı zamanında, mevcut olan çeşitli derneklerdeki CHP'li yönetici ve üyeler tasfiye edilmiş ya da alternatif dernekler kurularak

⁷⁹www.erzincandervak.org/index.php?option=com_c...tent&view=article&id=5:dernemz&catid=1:static, (Erişim Tarihi 08.05.2012).

⁸⁰ *Yeni Erzincan*, 10 Şubat 1949.

⁸¹ *Yeni Erzincan*, 24 Mayıs 1951.

öncekiler geri plana atılmıştır. DP iktidarı da, tıpkı CHP gibi, kendisini destekleyen dolaylı ve dolaysız grupları kurmuştur. DP iktidarı döneminde Erzincan'da faaliyetleri tespit edilen dernekler yardımlaşma, dayanışma, sağlık ve spor alanlarında olmuştur. Erzincan'daki CHP ile DP arasındaki rekabet ve siyasi üstünlük kurma çabaları, derneklerin yönetici seçimine kadar kendini hissettirmiştir.

2. 1. Erzincan Verem Savaş Derneği

1948 yılı Şubat ayında Erzincan'da Veremle Savaş Derneği kurulmuş ve bu dernek Sağlık Bakanlığı'na da uygun görülerek onay almıştı⁸². Veremle Savaş Derneği bu tarihten 1958 yılına kadar Erzincan'da faaliyetlerine devam etti. 1958'de Erzincan Verem Savaş Derneği adıyla yeniden yapılandırılan dernek, bu tarihten sonra daha aktif olarak rol oynadı.

Erzincan Verem Savaş Derneği'nin, ilk yıllık kongresi 13 Ocak 1959 tarihinde saat 15.00'de İl Daimi Salonu'nda yapıldı. Kongre Başkanlığına Erzincan Valisi Kazım Atakul, Kâtipliklere de Dr. Recai Ergünlü ile Dr. Nevzat Acar seçildi. Kongre Başkanının konuşmasıyla başlayan kongrede, 1958 yılı faaliyet raporu okunarak kabul edildi. 1959 yılı dernek bütçesi tanzim edilerek, bütçe 2.500 lira olarak belirlendi. Bundan sonra açık oyla yönetim kurulu seçimine geçildi ve yedi kişilik idare heyetinin seçimi yapıldı. Dilek faslında Erzincan'da bir Verem Savaş Dispanseri binasının yapılması, derneğe gelir sağlayacak bir balonun tertip edilmesi ve muhtaç ailelere ilaç temin edilmesi karar altına alındı⁸³. İncelenen dönem aralığında Erzincan Verem Savaş Derneği ile ilgili başka bir kayda rastlanmamıştır.

2. 2. Erzincan Öğretmenler Yardımlaşma Birliği

Erzincan'da görev yapan öğretmenler 20 Ocak 1951 Cumartesi günü saat 15.00'de Akşam Kız Sanat Enstitüsü Salonu'nda toplanarak, hem tanışma çayı düzenlemişler hem de öğretmenlerin birlikte hareket etmesi ve yardımlaşması amacıyla bir birlik kurulmasını kararlaştırmışlardı⁸⁴.

Derneğin adı, *Erzincan Öğretmenler Yardımlaşma Birliği* olup, kuruluş yeri Erzincan il merkezi idi. Birliğin çalışma konuları ve amacı tüzüğün 3. maddesinde şu şekilde belirtilmişti⁸⁵:

“Madde 3: Birliğin çalışma konuları ve amacı şunlardır:

- a. *Ana görevleri öğretmenlik olanları kültürce yükseltmek.*
- b. *Öğretmenler arasındaki dayanışmayı geliştirmek ve bunun gerektirdiği her türlü yardımlaşma örgütlerini kurmak.*
- c. *Halk dersaneleri, kurslar ve öğrenci bütünleme kursları açmak.*
- d. *Halkı ve öğretmenleri ilgilendiren konular üzerinde konferanslar vermek.*
- e. *Öğretmenler için toplu geziler düzenlemek.*
- f. *Müsamere ve konserler vermek, resim ve iş sergileri açmak.*
- g. *Öğretmenler kitaplığı kurmak.*
- h. *Öğretmen ve öğrenciler yararına yayınlar yapmak.*
- i. *Öğretmenler kulübü açmak.*

⁸² *Yeni Erzincan*, 19 Şubat 1948.

⁸³ *Fırat*, 24 Ocak 1959.

⁸⁴ *Yeni Erzincan*, 25 Ocak 1951.

⁸⁵ *Yeni Erzincan*, 1 Şubat 1951.

j. *Öğretmenlerin ve öğretmenliğin yararına olan diğer işlere girişmek.”*

Böylece Erzincan Öğretmenler Yardımlaşma Birliği, yukarıda belirtilen amaç ve çalışma konuları üzerinde faaliyet göstermeye başlamış ve siyasetle uğraşılmayacağı özellikle taahhüt edilmişti. 1951'de Belediye Meclisi'nin almış olduğu kararla, Erzincan Öğretmenler Yardımlaşma Birliği'ne, bina yapılması amacıyla Erzincan Belediyesi'ne ait arsalardan verildiği anlaşılmaktadır⁸⁶. Bu bilgilerin haricinde dernekle ilgili başka bir kayda rastlanmamıştır.

2. 3. Erzincan Memur ve Müstahdemleri Yardımlaşma Derneği

1951 yılı Şubat ayının son haftası Erzincan genelinde bulunan tüm memurları kapsayan bir yardımlaşma derneği kuruldu. Derneğin kuruluş amacı, il genelindeki tüm memurlar arasında yardımlaşmayı sağlamak ve küçük kesintiler ile bir fonda para biriktirebilmektir. Derneğin kurucu üyeleri; Erzincan Valisi Sait Balioğlu, Erzincan Vali Yardımcısı Selahattin Alağ, Ağır Ceza Başkanı Kadri Tabak, Asliye Ceza Hâkimi Nuri Erenler, İl Defterdarı Hamdi Özer, Jandarma Alay Komutanı Albay Şevki Müftüoğlu, İl Veteriner Müdürü Fehmi Baysoy, PTT İl Müdürü İhsan Savcı ve Özel İdare Müdürü Tevfik Tüzün idi⁸⁷.

Erzincan Memur ve Müstahdemleri Yardımlaşma Derneği, kuruluşundan kısa bir süre sonra Erzincan'da büyük bir alaka gördü. 1951 Haziran ayı itibarıyla derneğin üye sayısını 131'e çıkardığı görülmektedir. Derneğin kuruluşundan kısa bir süre sonra, kuruluş amacına uygun olarak faaliyet içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin dernek tarafından, piyasadan çok ucuza temin edilen zeytin, zeytinyağı, sabun, havlu gibi ürünler üyelere dağıtılmıştı⁸⁸. Bu bilgilerden başka bir kayda rastlanmamıştır.

2. 4. Erzincan Yenişehir'de Bir Cami Yaptırma ve Yaşatma Derneği

1939 Depremi'nden sonra kurulan *Yenişehir* alanında, bir cami yaptırmak ve yaşatmak amacıyla 8 Şubat 1951 tarihinde bir dernek kuruldu. Derneğin yönetim kurulunda; Nusret Bayındır, Rauf Bayındır, İl Müftüsü Edip Gören, Süleyman Özbek, Refik Kurdoğlu, Ragıp Şefik Çalkavur, İhsan Yeğin, Naci Gürkan, Mustafa Saray, Mehmet Ergüven, Mustafa Bilkan ve Hüseyin Aksu yer almışlardı⁸⁹. Derneğin yönetim kurulunda yer alan isimlere bakıldığında gerek tek parti ve gerekse çok parti döneminde öne çıkmış, CHP ve DP'den milletvekilliği ve belediye başkanlığı yapmış veya siyasi partilerde görev almış kişilerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Bunun sebebi, cami yapım işinin tek bir zümreye mal edilmesinin önüne geçmek ve toplumun her kesiminden kabul gören kişileri ön plana çıkararak kısa sürede gerekli yardımı sağlamak olduğu söylenebilir.

Derneğin merkezi Erzincan Ticaret ve Sanayi Odası olarak belirlendi. Derneğin kuruluş amacı dernek tüzüğü'nün 2. maddesinde şu şekilde belirtilmişti:

“Madde 2: Derneğin maksadı her izhar edilegelmekte olan arzuya uyularak derin ihtiyacı karşılamak üzere Erzincan'da yeni şehirde her bakımdan Türk mimarisinde bir cami ve lüzumlu müştemilat ve teferruatını yaptırmak ve bunun hüsnü muhafazası ile idema-i mevcudiyetine temine matuf esasların şeklini ve idaresini tespit etmektir.”

16 yaşını bitirmiş ve medeni haklara sahip olan her Türk'ün derneğe üye olabileceği ve üyelerin daimi üye, yardımcı üye ve fahri üye olmak üzere üç şekilde olacağı vurgulanmıştı. Derneğe girerken en az 100 lira yardımda bulunanlar derneğin daimi üyesi olarak kabul edilmişlerdi⁹⁰.

⁸⁶ *Yeni Erzincan*, 22 Şubat 1951.

⁸⁷ *Yeni Erzincan*, 1 Mart 1951.

⁸⁸ *Yeni Erzincan*, 14 Haziran 1951.

⁸⁹ *Yeni Erzincan*, 12 Nisan 1951.

⁹⁰ *Yeni Erzincan*, 3 Mayıs 1951.

Dernek ilk kongresini, 29 Eylül 1951 Cumartesi günü şehir sinemasında yaptı. Geçici İdare Heyeti Başkanı Erzincan Belediye Başkanı Nusret Bayındır'ın derneğin faaliyetleri hakkında yapmış olduğu konuşmadan sonra yeni idare heyetinin seçimine geçildi. Derneğin idare heyetine seçilen üyeler şu isimlerden oluşuyordu: Rauf Bayındır, Nusret Bayındır, İhsan Hışır, M. Şevki Küçükaya, Saip Odabaşı, Osman Tonbul, İdris Aras, Yusuf Altinel, Mustafa Saray, İbrahim Karanlık, Hacı Feyzullah Uyar. Aynı gün teberru kaydına başlayan idare kurulu, yalnız üyelerden 6.820 lira topladı⁹¹. Bu bilgilerden başka bir kayda rastlanmamıştır.

2. 5. Erzincan 13 Şubat Gençlik Kulübü

1955'de kurulan Erzincan 13 Şubat Gençlik Kulübü, spor amaçlı bir dernek idi. Derneğin idare heyeti, 29 Mayıs 1955 Pazar günü toplanarak derneğin Fahri Başkanlığına Erzincan Milletvekili M. Rahmi Sanalan'ı, Fahri Üyeliklere de Erzincan Milletvekilleri Tevfik Şenocak ile Sadık Perinçek'i seçmişlerdi⁹². Derneğin ilk Genel Kurul Toplantısı 18 Haziran 1955 Cumartesi günü saat 15.00'de Yeni Şehir Gazinosu'nda yapıldı⁹³. İncelenen dönem aralığında Erzincan 13 Şubat Gençlik Kulübü hakkında başka bir kayda rastlanmamıştır.

2. 6. Erzincan Yenişehir Gençlik Spor Kulübü

Erzincan Yenişehir Gençlik Spor Kulübü, Mart 1959'da kuruldu. Kulübün kuruluş amacı, Kulüp Ana Nizamnamesinin 2. maddesinde şu şekilde belirtilmişti:

“a) Sarhoşluk ve kumar gibi hareketleri men etmekle beraber spor ilim ve fenlerin bütün vasıtalarından istifade suretiyle milli kültür ve ülkü dairesinde ilmi, sıhhi, bedeni ve içtimai terbiyeyi yükseltmek,

b) Memleket müdafaasında elverişli bilimum sporlarla meşgul olma,

c) Üyeler arasında samimiyet tesanüt tesis ve temin etmek.”

Kulübün kurucuları; Avukat Ahmet Cemal Aksu, Avukat Mehmet Özcan, Diş Hekimi Necdet Kınay, Avukat Alaaddin Kırtıloğlu, Tüccar Binali Metin, Stajyer Avukat Necdet Varlık ve Benzin İstasyonu Sahibi Oktay Malatyaloğlu idi. Kulübün renkleri sarı lacivert olup, nizamnamede kulübün kesinlikle siyasetle bir ilgisinin olmadığı ifade edilmişti⁹⁴. Erzincan Yenişehir Gençlik Spor Kulübü ile ilgili başka bir kayda rastlanmamıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada, II. Meşrutiyet Dönemi'nde kabul edilen Cemiyetler Kanunu ile sayıları hızla artan cemiyetlerin kuruluş süreci ortaya konularak, Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte “cemiyetlerin” ya da “derneklerin” olgunlaşma sürecine yer verilmiştir. Bu bağlamda tek parti ve çok partili dönemde Erzincan'da faaliyet gösteren derneklerin çalışma alanları, amaçları, idare heyetleri ve siyaset-dernek ilişkisi üzerinde durularak, dönemin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatına ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından önce Milli Mücadele Dönemi'nde Erzincan'da birçok cemiyetin faaliyet içerisinde olduğu bilinmektedir. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Erzincan'da 1931'e kadar faaliyette olan Türk Ocağı'nın ve 1933'de açılan Halkevi'nin sivil toplum kuruluşu olarak önemli bir boşluğu doldurduğu anlaşılmaktadır. Erzincan Türk Ocağı'nın maddi imkânsızlıklar dolayısıyla önemli bir icraatta bulunamamasına rağmen, Erzincan'daki halkevlerinin şehrin eğitim, kültür, sağlık ve sosyal hayatına önemli katkıları olduğu görülmektedir.

⁹¹ *Yeni Erzincan*, 4 Ekim 1951.

⁹² *Öz Demokrat*, 31 Mayıs 1955.

⁹³ *Öz Demokrat*, 18 Haziran 1955.

⁹⁴ *Fırat*, 31 Mart 1959.

Siyasi Mücadele Ekseninde Erzincan'da Faaliyet Gösteren Dernekler (1941-1960)

Hava Kurumu, Kızılay, Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) ve Yardım Sevenler gibi derneklerin şubelerinin 1941'den itibaren Erzincan'da açılarak faaliyetlerine başladıkları tespit edilmiştir. Erzincan'da faaliyet gösteren derneklerin çalışma alanları; kimsesiz çocukların korunması, bakıma muhtaç ailelere destek olunması, yaşlıların bakımı ve askerlere yönelik olmak üzere sosyal hizmetler kapsamında gerçekleşmiştir. Derneklerin, özellikle 1939 Depremi'nin neden olduğu sosyo-ekonomik olumsuzlukların silinmesinde büyük yararlılıkları olmuştur. Bilhassa Kızılay Derneği Erzincan Şubesi'nin 1939 Depremi sonrası, depremden olumsuz olarak etkilenen halkın bayındırlık faaliyetlerine öncülük ettiği, yemek, giyecek, yakacak, sağlık gibi ihtiyaçlarının karşılanmasında ön ayak olduğunu sonucuna varılmıştır. Erzincan'daki dernekler, yardıma muhtaç aile, çocuk, yaşlı ve askerlere maddi yardımların yapıldığı sosyal kurumlar olmasının yanı sıra eğitici ve bilgilendirici toplantıların gerçekleştirildiği, muhtaç ailelere gelir getirecek faaliyetlerde bulunduğu ve çeşitli kursların açıldığı yerler olmuştur. Özellikle derneklerin yardıma muhtaç ailelerin üretici konuma getirilmesindeki çalışmaları oldukça dikkat çekicidir. Bunun yanında derneklerin, şehrin eğitim ve kültür hayatını destekleyen ve bu anlamda önemli çalışmaların yapıldığı yerler olduğunu da vurgulamak gerekir.

Erzincan'daki derneklere olan ilginin, derneklerin başarılı çalışmaları dolayısıyla her geçen gün arttığı ve halk tarafından da rağbet gördüğü anlaşılmaktadır. Özellikle halk tarafından derneklere yapılan bağışların da dönemin şartlarında oldukça önemli olduğunu belirtmek gerekir.

Erzincan'daki sosyal hizmetler başlarda dernekler aracılığıyla olmuş daha sonraları devlet, derneklerin bu görevlerini bizzat üstlenmiştir. Dernek yönetimindeki kişilerin büyük bir çoğunluğunun az sayıdaki devlet memurları ile CHP ve Halkevinde görev yapanlardan ya da onların akrabalarından oluştuğu tespit edilmiştir. Bir bakıma CHP, kendi güdümü ve denetiminde dernek faaliyetlerine izin vermiştir. Bu durum yeni rejimin halka anlatılması ve halk üzerinde belli bir otorite sağlanmasıyla yakından ilgilidir. Erzincan'da Kızılay, Yardım Sevenler, Çocuk Esirgeme, Türk Hava Kurumu gibi derneklere yönetici seçmek siyasi bir nitelik kazanmıştır.

Sonuç olarak, tek parti döneminde Erzincan'da açılan derneklerin, çok parti döneminde de faaliyetlerine devam ettiği görülmektedir. Gerek tek parti gerekse çok parti döneminde Erzincan'da siyaset-dernek ilişkisinin her zaman iç içe olduğu, CHP ve DP hükümetleri tarafından derneklerin denetim altına alındığı anlaşılmaktadır. CHP ve DP iktidarları, kendilerini destekleyen dernekler ve yöneticileri vasıtasıyla Erzincan'da siyasi üstünlük kurma çabası içerisine girmişlerdir. DP iktidarı döneminde, mevcut derneklerdeki CHP'li yöneticiler ve üyeler tasfiye edilmiş ya da mevcut derneklere ilaveten yeni dernekler kurulmuştur.

KAYNAKÇA

A) Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara.

BCA. 490.01.596.59.4.4,5.

BCA. 490.01.647.150.1.44.

B) Resmi Yayınlar

Düstur (İkinci Tertip)

Resmi Gazete

C) Süreli Yayınlar

Fırat

Öz Demokrat

Yeni Erzincan

D) Araştırma Eserleri Ve Makaleler

Ballar, S. (2006). *Türk Dernekler Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Bulut, H. (1997). *Milli Mücadelede Erzincan*, Erzincan Belediyesi Yayınları No:10, Aydoğdu Ofset, Ankara.

Cin, H., Akgündüz, A. (1989). *Türk Hukuk Tarihi, C. II, Selçuk Üniversitesi Yayınları*, Konya.

Çapa, M. (2010). *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, Türkiye Kızılay Derneği

Çelik, R. (Ed.). (2013). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Cemiyet Kanun ve Nizamnameleri, İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Bion Dijital Baskı Matbaacılık, Ankara.*

Dalamanlı, L. vd., (1991). *İlmî ve Kazâî İçtihatlarla Açıklamalı Türk Medeni Kanunu, C.I, Kazancı Matbaası, İstanbul.*

Hâtemi, H. (1979). *Medeni Hukuk Tüzelkişileri, C. I, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul.*

Öz, E. (1992). *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım*, Gündoğan Yayınları, Ankara.

Sarıkaya, M. (2007). "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 34, Erzurum.

Saymen, F. H. (1948). *Türk Medeni Hukuku, C. II (Şahsın Hukuku)*, Kenan Matbaası, İstanbul.

Sazıl, S. vd., (2006). *Son Değişikliklerle Dernekler Mevzuatı, 3. Baskı, Beyaz Matbaa, Ankara.*

Tokgöz, F. (1983). "Dernekler", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C. II., İletişim Yayınları, İstanbul.*

Tunaya, T. Z. (1975). *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul.

Tunaya, T. Z. (2009). *Türkiye'de Siyasal Partiler, Genişletilmiş 3. Baskı, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul.*

Yavuz, E. (2012). *Erzincan'da İdari ve Siyasal Hayat (1923-1960)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Yavuz, E. (2016). "Erzincan'da Eğitim ve Eğitim Kurumları (1923-1960) / Education and Educational Institutions in Erzincan", *Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 11/6 Spring 2016, Ankara/Turkey, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9550>, p. 75-102.

Yücekök, A. N. (1972). *Türkiye'de Dernek Gelişimleri*, Sevinç Matbaası, Ankara.

Zevkliler, A. (2000). *Medeni Hukuk*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

E) İnternet Adresleri

<http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/>, (Erişim Tarihi 12.08.2016).

http://www.erzincandervak.org/index.php?option=com_c...tent&view=article&id=5:dernemz&catid=1:static, (Erişim Tarihi 08.05.2012).

<http://www.tysd.org.tr/hakkimizda/tysd.html>, (Erişim Tarihi: 22.08.2016).